

IMPERIALISM ȘI TEORETICITATE ÎN ȘTIINȚA ECONOMICĂ

---

dr. Emil DINGA*

Abstract

The issue of the epistemological state of the economic science is one in process. The economic science is the victim of an epistemological and especially methodological imperialism exerted by the natural sciences part (mainly by the non-relativistic physics) and, at the same time, is the author of an identical imperialism exerted on other human sciences.

In the context, the paper is discussing certain crucial issues that must stay at the basis of a conceptual reconstruction of the economic science and, finally, for building of an economic genuine epistemology, as: theoreticity, analyticity, explanation performance, and predictive performance of this science.

The basic conclusion is that is impossible to build a “strong” theoreticity of the economic science (like mathematics, physics, theoretical biology) but, at most, a “weak” theoreticity that could save the formal analyticity of the economic science.

Rezumat

Problema statutului epistemologic al științei economice este una în desfășurare. Știința economică este victima unui imperialism epistemologic și, mai ales, metodologic, exercitat din partea științelor naturii (îndeosebi fizica non-relativistă) și, în același timp, este autorul unui imperialism la fel de nefast pe care îl exercită asupra unor științe umane.

---

* Prof. univ. dr., director general adjunct al Institutului Bancar Român, cercetător științific gradul I la Centrul de Cercetări Financiare și Monetare – „Victor Slăvescu”, Academia Română.

În acest context, materialul discută câteva probleme cruciale care trebuie să stea la baza reconstrucției conceptuale a științei economice și, în ultimă instanță, pentru construirea unei epistemologii economice genuine: teoreticitatea, analiticitatea, capacitatea explicativă și capacitatea predictivă a acestei științe.

Concluzia de bază este că nu se poate construi o teoreticitate „tare” a științei economice (așa cum au realizat matematica, fizica sau biologia teoretică) ci, cel mult, o teoreticitate „slabă” care să salveze analiticitatea formală a științei economice.

Cuvinte-cheie: teoreticitate, analiticitate, predicție, explicație, înțelegere

Cod JEL: A12, B59, Z19

Știința economică ortodoxă este, încă, prizoniera paradigmei mecaniciste

Procesul economic este considerat, de către majoritatea practicanților și chiar de către mulți filosofi ai științei, ca fiind un proces mecanicist. Principalele caracteristici ale procesului economic, conform acestei poziții pot fi sintetizate astfel:

- a. procesul economic este *complet cauzal*;
- b. cauzalitatea procesului economic este de tip *eutaxiologic*¹ (adică ordinea observabilă a fenomenologiei economice are o cauză eficientă²);
- c. timpul și spațiul care “localizează” procesul economic sunt considerate *absolute* (independente de procesul economic descris);
- d. subiectul economic este considerat o *mașină* sui-generis de optimizat decizii;
- e. valorile, iraționalitatea, lipsa interesului direct, intuiția nu sunt considerate variabile valabile ale procesului economic;
- f. neliniaritățile, bifurcațiile, punctele singulare nu sunt considerate atribute ale procesului economic ortodox;

---

¹ În cauzalitatea teleologică ordinea observabilă are o cauză finală (adică un scop).

² Aici termenul de cauză eficientă are semnificația sa aristotelică.

Drept urmare, modelarea³ ortodoxă a procesului economic are următoarele tribute intrinseci:

- a. se bazează pe ipoteza optimalității (extremizarea unei funcții-obiectiv într-un sistem de restricții date);
- b. se bazează pe ecuații de tip dinamic (chiar dacă se produce o anumită relaxare a caracteristicii dinamice prin introducerea variabilelor aleatoare de tip statistic⁴);
- c. se bazează pe ecuații de tip diferențial (care presupun continuitatea procesului economic, adică transferă ipoteza de continuitate matematică în cea de continuitate fizică, ceea ce este nelegal⁵);
- d. se bazează pe natura exogenă a subiectului uman (în calitate de decident și de participant la procesul economic), ceea ce ignoră efectul Oedip⁶. Ipoteza naturii exogene a subiectului uman în raport cu obiectul economic este un transfer, de asemenea nelegal, din ipotezele care guvernează științele naturii, îndeosebi fizica⁷;
- e. se bazează pe invariabilitatea condițiilor inițiale ale procesului;
- f. se bazează pe invariabilitatea „legii de mișcare” a procesului economic⁸.

---

³ *Avem în vedere, aici, conceptul general de modelare și nu doar modelarea cantitativă.*

⁴ *Să nu uităm eșecul calculului probabilistic, pus în evidență de actuala criză financiară și economică, relativ la problema derivatelor financiare.*

⁵ *Evident, termenul de nelegal folosit aici are semnificația sa din praxiologie și nu pe cea din justiție.*

⁶ *Efectul Oedip este cel care modifică condițiile inițiale (adică provoacă amnezia procesului economic cu privire la condițiile inițiale).*

⁷ *Desigur este vorba numai despre fizica newtoniană, întrucât fizica cuantică reunește subiectul observator cu obiectul observat.*

⁸ *În legătură cu această caracteristică, nu am vrea să fim prea drastici: în măsura în care ea semnifică o respingere a legilor probabiliste de mișcare, am fi tentați chiar s-o acceptăm; în măsura în care semnifică o invariabilitate a legii dinamice de mișcare a procesului economic, chestiunea poate deveni discutabilă, dar nu ne propunem să dezvoltăm această problematică în prezentul material.*

2. Știința economică este, încă, prizoniera cauzalității eutaxiologice

Ordinea economică de tip Hayek-ian (mai precis, ordinea catalactică) este o ordine generată eutaxiologic, care:

a. se bazează pe patru invarianțe metodologice esențiale:

-invarianța legii în raport cu condițiile inițiale (universalitatea);

-invarianța legii în raport cu săgeata timpului (reversibilitatea);

-invarianța legii în raport cu acumulările cantitative (proporționalitatea);

-invarianța legii în raport cu cauzele finale (obiectivitatea);

b. respinge ideea conform căreia cauzele eficiente ale procesului economic sunt efecte ale cauzelor finale. Din punct de vedere logic, aceasta înseamnă că se consideră că principiul antropic⁹ este un principiu *a posteriori*.

c. afirmă faptul că viitorul nu poate fi construit normativ ci doar previzionat cauzal. Cu alte cuvinte, viitorul nu este construit ci doar constatat (anticipat);

d. modelarea procesului economic oferă doar posibilitatea unei alegeri exogene, dintr-o listă de opțiuni generate morfologic, fără posibilitatea invenției (lumile posibile sunt date deja);

În ordinea economică de tip Hayek-ian, omul (ca individ și/sau ca societate) este plasat în exteriorul procesului economic (fie el proces real, proiecție dezirabilă sau evaluare ex post). Această ipoteză implicită a cauzalității eutaxiologice este nerealistă sub raport conceptual, deoarece:

---

⁹ După cum se știe, principiul antropic afirmă că ceea ce observatorul observă cu privire la existență nu poate fi altfel decât așa cum este, deoarece, în acest caz, observatorul nu ar fi putut exista pentru a constata existența respectivă.

a. omul influențează din interior procesul economic (efectul Oedip – adică variația condițiilor inițiale), introducând imprecizii de tip Heisenberg. Se știe faptul că predicția în procesul economic depinde de trei factori:

- 1) condițiile inițiale;
- 2) legea de mișcare;
- 3) evaluarea permanentă a dezirabilității contextuale (cauzalitatea eutaxiologică neglijează acest al treilea factor);

b. ignorarea efectului Oedip este echivalentă cu respingerea teleologiei procesului economic (dar procesul economic este un artefact, deci el este, prin natura sa, teleologic). Această ipoteză implicită a cauzalității eutaxiologice este perturbatoare sub raport metodologic: în funcțiile matematice care descriu procesul economic, omul nu este considerat una dintre variabilele independente decât sub specia “factorului de producție”¹⁰.

3. Despre imperialismul științei economice

Știința economică dominantă (de natură evident pozitivistă) este, de fapt, ea însăși, victima unui imperialism epistemologic exercitat de mecanica newtoniană. De altfel, paradigma mecanicistă a fost preluată de mulți economiști și chiar de filosofi (cum a fost Kant care, cum se știe, a fost de-a dreptul entuziasmat de construcția logică a lui Newton). La rândul său, școala neoclasicistă din știința economică a adus o serie de „perfecționări” acestei poziții de victimă a imperialismului exercitat de științele naturale¹¹.

Această stare de fapt conferă științei economice dominante o “figură tragică” în piesa cunoașterii și practicii umane. Lipsită de genuinitate, știința economică nu are, încă, o epistemologie proprie, parazitând alte epistemologii, îndeosebi pe cea a fizicii clasice (vezi și

---

¹⁰ Chiar și în această situație, omul nu influențează procesul economic decât într-o manieră „substanțială” (cantitatea de forță de muncă implicată).

¹¹ Este semnificativ faptul că, recent, au început să se producă atacuri la adresa științei economice (acuzate de un adevărat eșec epistemologic și practic) chiar din rândurile cercetătorilor din științele naturii.

“sinteza” numită econofizică, o încercare de resuscitare a unei epistemologii eronate¹²).

La rândul său, știința economică dominantă (pozitivistă) este autorul unui imperialism epistemologic exercitat asupra celorlalte științe sociale¹³ (politologie, sociologie, psihologie, drept etc.). Pe baza aceluiași raționament, și transferul metodologic tale quale din economie în științe sociale non-economice poate fi caracterizat drept o “crimă epistemologică” (sau, parafrazând o frază celebră – Talleyrand –, este mai mult decât o crimă, este o greșeală epistemologică). Totuși, acest imperialism este unul impropriu, deoarece știința economică nu-și transferă preceptele epistemologice sau metodologice genuine ci pe acelea primite pe filiera mecanicii newtoniene (ea funcționând doar ca un canal de transmitere).

4. Despre teoreticitatea științei economice

În științele care se ocupă de domenii în care există evoluție (schimbare calitativă), cum este și cazul științei economice, nu poate exista un cod teoretic de ordonare fenomenologică. Știința respectivă nu poate asigura un cardinal mai mic pentru clasa de propoziții α în raport cu cardinalul pentru clasa de propoziții β . Or, imposibilitatea unui cod teoretic de ordonare fenomenologică conduce la posibilitatea noutății prin combinație. Noutatea prin combinație (nu morfologică, fiindcă aceasta nu este noutate în raport cu clasa α , ci cea derivată din prevalența întregului asupra părților¹⁴) mărește cardinalul clasei de propoziții α , deci înfrânge teoreticitatea.

În altă ordine de idei, imposibilitatea codului teoretic de ordonare fenomenologică este generată de existența efectului Oedip, care interzice invarianța condițiilor inițiale. Prin urmare, fenomenologia economică nu poate fi de tip aritmomorf¹⁵.

---

¹² *Principalul element de eroare aici este, după părerea noastră, conservarea distincției casante dintre subiectul economic și obiectul economic. Probabil că nici nu ar trebui să definim obiectul economic decât ca o „sinteză logică” dintre subiect și obiect, dar această chestiune o vom dezvolta într-o intervenție ulterioară.*

¹³ *Vezi, îndeosebi, “opera” lui Gary Becker (laureat Nobel pentru economie?) dar și a nenumărați și nepuizabili “cuantificatori” din domeniu.*

¹⁴ *După cum se știe, această poziție a fost exprimată încă de Aristotel.*

¹⁵ *După cum se știe, conceptul de structură aritmomorfică a fost introdus de către marele economist de origine română Nicholas Georgescu-Roegen.*

Ori de câte ori nu avem o teorie, există incertitudine fenomenologică. Producerea incertitudinii sau a riscului cu privire la o anticipare se constituie în teste empirice (factice) cu privire la gradul de teoreticitate al unei științe¹⁶. În genere, previziuni pot realiza doar științele teoretice, deoarece este necesar (în sensul logic al termenului necesar) să se ignore noutatea. Previziunile aparțin, deci, clasei de propoziții β .

În consecință, este posibilă o teorie economică, dar doar la nivel formal, nu sub aspectul conținutului, întrucât acesta din urmă este condiționat cultural. De notat, în context, faptul că actuala știință economică pozitivă este teoretică doar la nivel formal. În același timp, imposibilitatea unei teorii a științei economice genuine îi refuză acesteia posibilitatea de a fi testată (fie prin verificaționism¹⁷ fie prin falsificaționism).

Propunem, de aceea, acceptarea unei teoreticități "slabe" a științei economice, teoreticitate asigurată în trei pași, astfel:

1. acceptarea în clasa α și a propozițiilor sintetice¹⁸ metafizice (non-testabile), obținându-se, astfel, o clasă modificată α' ;
2. derivarea clasei β' din clasa α' , cu β' complet testabilă;
3. acceptarea falsificabilității clasei α' la orice falsificare a clasei β' ;

În felul acesta s-ar redefini bazele logice ale științei economice, rămânând, însă, de rezolvat două probleme:

- a. elaborarea procedurii logice de derivare a enunțurilor clasei β' din axiomele clasei α' ;
- b. întrucât clasa α' conține și propoziții sintetice metafizice, logica derivării clasei β' ar trebui să fie de tipul logicii para-consistente.

---

¹⁶ Vezi și testul de falsificabilitate propus de Karl Popper.

¹⁷ Criteriul de științificitate propus de Cercul de la Viena.

¹⁸ Propoziții sintetice în sens kantian, aici.

În opinia noastră, construirea unei teoreticități slabe a științei economice este necesară dacă dorim să salvăm posibilitatea predicției în procesul economic.

5. Despre analiticitatea științei economice

Problema analiticității descrierii procesului economic este strâns legată de problema teoreticității acesteia. Analiticitatea presupune reversibilitatea, dar în științele evolutive există o săgeată a timpului (descrisă de entropie) care interzice reversibilitatea, deci compromite analiticitatea. Imposibilitatea analiticității implică, însă, în mod logic, imposibilitatea predicției punctuale a fenomenologiei economice. În plus, predicția punctuală ar reclama utilizarea funcțiilor matematice de punct (funcții imposibile în procesele evolutive, adică în procesele care presupun schimbări calitative).

Imposibilitatea predicției în procesul economic este necesară și întrucât conceptele economice nu sunt cardinale ci ordinale sau, cel mult, slab cardinale (adică doar cuantificabile¹⁹, nu măsurabile). Într-adevăr, conceptele economice sunt, prin excelență, dialectice (au penumbre semantice²⁰).

În context, propunem un „*algoritm*”, în trei pași, pentru obținerea de variabile cardinale pentru conceptele economice:

1. definirea *esenței* unei variabile economice ca sumă a potențialităților sale;
2. construirea „listei” *potențialităților* variabilei economice (sau „meniul” variabilei în cauză);
3. introducerea unui *demon-inspector* care să constate, în orice moment, dacă o anumită variabilă se află într-o „ipostază” aflată pe lista de potențialități;

---

¹⁹ După cum se știe, cuantificarea este considerată, în logică și în matematică, o pseudo-măsurare.

²⁰ În sens semiotic, limbajul științific ar trebui să aibă doar denotație (adică să aibă aceeași semnificație pentru orice destinatar al limbajului respectiv). Întrucât limbajul economic are și conotație, este posibilă punerea în discuție a naturii științifice a limbajului în care sunt descrise procesele economice. Din nefericire (dar nu fără a exista o explicație) preluarea limbajului matematic în descrierea procesului economic pare a fi un eșec epistemologic și metodologic, deși intenția acestui „împrumut” a fost tocmai de a elimina conotațiile.

În baza acestui algoritm, ne așteptăm ca variabilele care-și mențin esența, să asigure descrierea analitică a procesului economic. Aceasta înseamnă că vor fi descrise nu traiectorii ci hipertraiectorii (traiectorii în interiorul “meniului” variabilei). Fiind vorba despre o descriere analitică (invarianța este asigurată de menținerea în “meniu”) atunci hipertraiectoriile sunt reversibile în sens dinamic (or, reversibilitatea fizică stă la baza analiticității descrierii procesului).

Prin construirea hipervariabilelor economice se asigură invarianța legilor care descriu procesele economice, adică se “recuperează” reversibilitatea dinamică. La nivelul proceselor economice standard cauzalitatea poate fi înlocuită de reconstrucția conceptuală (adică este necesară înțelegerea²¹), dar la nivelul hipertraiectoriilor economice cunoașterea este suficientă (ne putem limita la raționalitate).

Legea entropiei, care „garantează” ireversibilitatea²² proceselor nu are, însă, nici o legătură cu cauzalitatea (ca și probabilitățile, de altfel). Entropia asigură doar limitele între care schimbarea calitativă desemnează, încă, identitate (apare problema pragurilor, adică a legăturii cauzale dintre cantitate și calitate). La nivelul hipervariabilelor economice (așa cum au fost ele introduse mai sus) predicțiile sunt posibile în același grad de exactitate ca și în modelele analitice. Este suficient ca demonul-inspector să monitorizeze doar variabilele care devin condiții inițiale în următorul ciclu explicativ sau de predicție, cu alte cuvinte este nevoie doar de eliminarea efectului Oedip.

Prin reconstrucția analiticității se pot pune bazele logice ale teoreticității (slabe) a științei economice.

---

²¹ *Înțelegerea (comprehenșiunea) nu implică raționalul, ci presupune intuiția. Dacă ar fi să facem o legătură cu specializarea emisferelor cerebrale, înțelegerea (care este non-secvențială, holistică) este „gestionată” de emisfera cerebrală dreaptă, în timp ce cunoașterea (care este secvențială, algoritmică) este „gestionată” de emisfera cerebrală stângă.*

²² *Sau, cel puțin, non-ergodicitatea lor.*